

vérét, akikért Krisztus a vérét ontotta?”

Reményvesztetten kérdezi: „Hát Krisztus semmit sem ért el összes parancsaival, szentségeivel és jelképeivel?” Megrettentik őt azok a „pokoli gépezetek”, amelyeket egyes keresztények felvonultatnak más keresztények ellen: „Hát nem szégyellik magukat, hogy olyasmit indítanak el, amitől Krisztus annyira undorodott?”

Mivel jól ismerte a Bibliát, felizgatta, ahogyan „az értelmetlenségig, ha nem éppen az istenkáromlásig menően kicsavarják a Biblia szavait”, és a kereszt jelét hadi jelvénné értelmezik át. „A kereszt annak a jele, aki nem harcolva, hanem meghalva győzött; aki nem megsemmisíteni, hanem megtartani akart... Mindkét táborban és mindkét fronton felragyog a kereszt jele, és mindkét oldalon istentisztelet tartanak. Micsoda szörnyűség! A

kereszt harcol a kereszt ellen? Krisztus Krisztussal folytat háborút?”

A harcosok imádságát képmutatásként leplezi le: „Szégyentelen szájhős! Atyádként merészelsz Istenhez fordulni, miközben testvéred torkának szegezed a kést? 'Szenteltesd meg a te neved!' Hogyan lehetne mélyebben a sárba rántani Isten nevét, mint ezekkel a kölcsönös verekedésekkel? 'Jöjjön el e te országod!' Így imádkozol, és közben a magad erőszakos uralmát akarod megteremteni? 'Legyen meg a te akaratod, amint a mennyben, úgy a földön is!' Isten a békét akarja, te pedig háborút készítesz elő? A mindennapi kenyeret kéred mindnyájunk Atyjától – és ennek ellenére fölégeted testvéreid vetését, mivel inkább tönkre akarsz menni, mint hogy azoknak hasznuk legyen vetésükből? Hogyan merészelsz így imádkozni: 'Bocsásd meg vétkeinket, ahogyan mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek', miközben testvérgyilkosságra készülsz?”

Erasmus már 1517-ben előre látja a közelgő szerencsétlenséget. Az igazságos háborúról szóló beszéd nem győzi meg. Azt mondja: „Nincs olyan igazságtalan béke, amelyet ne kellene előnyben részesíteni a látszólag 'legigazságosabb' háborúval szemben.” Felhívása tehát így hangzik: „Adjátok át magatokat a béke tanulmányozásának!”

Ritkán fordul elő, hogy valaki ilyen nyomatékosan hirdesse a meg egyezés lelkületét. Tanítása azonban éppoly kevésbé akadályozta meg az egyházszakadást, mint az utókor sok háborúját. De a „Querela Pacis” intelme épp olyan aktuális, mint 500 évvel ezelőtt.

Otto Betz

Forrás: Publik-Forum, 2016/14

Misztika és forradalom

Thomas Müntzer, az üldözött reformátor

A „forradalom első teológusa” volt az első liturgiareformáló is. *Thomas Müntzer* (ismertebb magyar szóhasználatnál Müntzer Tamás) Luther Márton megelőzően, már 1523-ban németül tartotta a misét. Meg akarta szabadítani allstedti gyülekezetét a „mágikusan ható” szövegektől, hogy az igazi Isten ismeretére vezesse el a híveket, egyúttal pedig azt akarta, hogy bizonyosak legyenek abban: a kiválasztott keresztények egyek Istennel a Szentlélek által. Ez a misztikus tapasztalat megerősítette politikai küzdelmét a felháborodott parasztok és napszámosok érdekében, akik fellázadtak az uralkodók mindenhatósága ellen. Maga Müntzer is az elszegényedettek közé tartozott. A parasztok szemében ő „Isten szolgálja” volt. A nép özlöngött a német misékre, hogy hallhassa Müntzer prédikációit. Az, hogy rögtön a protestáns liturgiareform után feleségül vette az egykori apácát, *Ottilie von Gersent*, csak a környék katolikus grófjait zavarta.

Az allstedti kastélyban, 1524 júliusában megtartott „fejedelmi prédikációjában” bibliai prófétákat idézve sürgette *Johann von Sachsen* herceget és más uralkodókat, hogy csatlakozzanak a nép tiltakozó mozgalmához, mondván, a népnek szent jog az ellenállás, és ha a fejedel-

mek ragaszkodnak uralmukhoz, akkor istentelennek számítanak, és a nép meg fogja semmisíteni őket.

Müntzer az uralkodókban látta minden nyomorúság okát. Jellemző, hogy erről a teológiai forradalmáról – Lutherrel ellentétben – nem maradt fenn hiteles portré. Ez is példázta, hogy milyen hévvel rekesztették ki őt már a wittenbergi reformátorok is. Még születésének pontos dátuma is ismeretlen (valószínűleg 1489, Stolberg). Kritikai összki-

adás keretében csak az utóbbi években kezdődött meg kevés könyvének és számos levelének közzététele. Müntzer Lipcsében és az Odera menti Frankfurtban tanult teológiát, 1513-ban szentelték pappá. 1525. május 27-i kivégzéséig nyughatatlanul úton volt, hogy sikraszálljon a

misztika és a forradalom egységéért. Prága és Braunschweig, Wittenberg és Basel, Zwickau és Frankenhauzen között ingázva mintegy harminc városban keresett prédikatori állást, de mindenhol üldözték és mindenholnan elkergették. Hazátlan maradt.

1521-től vált nyilvánvalóvá gondolkodásának középpontja. Luther nyilvános haragja azonnal kiáradt rá, s ő éppen olyan heves választ adott rá. *Hans-Joachim Goertz* tanulmányainak köszönhetően ma már nincs esélyük a jólismert Müntzer-sablonoknak: ő nem volt a parasztháborúk szocialista hőse, ahogyan az a „Főördög” sem, aminek Luther és egyháza hosszú időn át bemutatta. Müntzer önálló reformátor volt, aki megérdemelné, hogy a reformáció jubileuma alkalmából ismét figyelemre méltassák.

Luthertől eltérően számára az élő Isten mindenki számára egyéni, lélekkel teli megtapasztalása jelentett mindent. Gyakran gondolkodott úgy, mint a domonkos rend misztikusai, mindenekelőtt *Johann Tauler*. Müntzer számára Isten szava vagy a megigazulás tana is csak külső lökés volt ahhoz, hogy az ember megtapasztalja „önmagában” Isten Lelkét. És Isten Lelkét látta politikailag valósággá válni a szegények ellenállásában. Ő kizárólag

azt akarta szolgálni, hogy „Isten országa megvalósuljon a földön az idők végezetén”. Eközben persze, akárcsak a többi reformátor, apokaliptikus módon gondolkodott. Az elnyomott nép felkelésében jogos önvédelmet látott, mert úgy vélte, hogy az erőszak kizárólag a fejedelmek részéről indult el. Müntzer „a jók erőszakának jogát” védelmezte, a jókat pedig a szenvedő keresztényekkel azonosította.

Megbotránkozhatunk Müntzer apokaliptikus nyelvezetén és radikálisán, de tény, hogy az államhoz igazodó, a fejedelmekkel rokon-szenvező Luther szintén nem a békét segítette elő. Ma azt kívánnánk, bárcsak az értelmes humanistáknak lett volna nagyobb befolyásuk abban a korban.

A „végső harcban” végül elfogták Müntzert, és Mühlhausenben kivégezték. Ma csak elvétve vetődik

föl a neve a felszabadítás teológusainak körében, akik egyébként osztják Müntzer mély meggyőződését: Az egyháznak meg kell valósítania az igazságosságot az elnyomottak számára, különben minden tevékenysége istentelen marad.

Christian Modehn

Forrás: Publik-Forum, 2016/17

„Minden külső fegyverzet nélkül”

Michael Sattler radikális erőszakmentessége

Michael Sattler 1490-ben született, teológiát és a filozófiát tanult Freiburgban, majd belépett a Fekete-erdőben lévő, Szent Péterről nevezett, ismert bencés kolostorba. A teológiailag és humanisztikusan magas képzettségű fiatalember hamar elnyerte az apát bizalmát, és priorrá nevezték ki. Luther és Zwingli írásainak tanulmányozása révén mégis arra a meggyőződésre jutott, hogy a szerzetesi állapot „keresztényietlen”. Ezért 1523-ban elhagyta a kolostori közösséget, 1525-ben megházasodott (ugyanabban az évben, mint Luther), és feleségével, Margarethával először a reformációs Zürichbe költözött. Ott mindketten csatlakoztak az újkeresztelők mozgalomhoz, amely röviddel korábban indult meg. A Huldrych Zwinglivel folytatott egyik vitájuk oda vezetett, hogy a házaspárt kiutasították a városból.

Sattler ezután Oberschwabenben prédikált, Horbban és környékén sok hívet szerzett, s ezeket megkeresztelte a Neckar-folyóban; hamarosan a gyorsan növekvő mozgalom egyik vezető személyiségévé vált. A gyermekkeresztiséget, amely által minden gyermek kereszténnyé válik, az újkeresztelők a hit keresztiségével helyettesítették, amelyet először Zürichben vezettek be, később egész Európában. Ráadásul pacifista magatartást képviseltek. *Sattler* alapmeggyőződése így hangzott: „A keresztények teljesen higadtak, és minden külső fegyverzet nélkül bízunk Mennyei Atyjunktban.” Amint 1527-es „Schleitheimeri cikkelyei” bizonyítják, teológiai szempontból *Sattler* teljesen egyenrangú volt az olyan ismert reformátorokkal, mint Zürichben Zwingli vagy Straßburgban Bucer. De Jézusra és a Hegyi Beszédre alapozott béke szolgálata végzetessé vált számára és felesége számára is.

Az újkeresztelők elutasították a fegyverhasználatot: „Jézus tiltja a karddal alkalmazott erőszakot.” Elvetették az esküt: „Jézus megtilt övéinek minden esküt.” Magukra vonatkozóan elutasították, hogy részt vegyenek a világi felsőbbtségben, mondván: „A keresztényhez nem lehet illő, hogy a felsőbbség tagja legyen.” Ezek a hivatkozások ott állnak a „Schleitheimeri Hitvallásban”, amelyet *Michael Sattler* „Isten néhány gyermekének hét

cikkelyt érintő testvéri megegyezéseként” fogalmazott meg.

Luther „rajongóknak” nevezte az újkeresztelőket, történészek ma „a reformáció balszányáról” beszélnek. De én úgy gondolom, hogy ők alkották az egyetlen olyan reformációs mozgalmat, amely a keresztény hitre hivatkozva elvetette a keresztény államvallás alapjait. Konstantin császár és utódai birodalmi vallássá tették a kereszténységet, s ezáltal Krisztus „Szent Birodalmává” nyilvánították a Római Birodalmat. Az újkeresztelők kivételével minden

reformátor gyakorlatilag és teológiailag is „a német nemzet szent római birodalmához” kötődött. Csak az újkeresztelők reformációja volt „egyedül a hitből” fakadó reformáció (vö. „sola fides”).

Amikor rottenburgi kihallgatásán *Michael Sattler* még azt is mondta, hogy „ha jön a török, semmilyen ellenállást nem kell tanúsítani, mert írva van: 'Ne ölj!'”, akkor nyilvánossá vált az a veszély, amely az újkeresztelők felől támadt, ugyanis erősen tódult hozzájuk a nép. Ezért *Sattler* elrettentésnek szánt kivégzése különösen kegyetlen volt: Kivágták a nyelvét, oda-láncolták egy kocsihoz, izzó fogókkal letépték testéről a húst, és 1527. május 20-án mint öseretneket és az állam ellenségét elégették az akasztófák dombján. Feleségét néhány nappal később belefojtották a Neckarba.

Luther Márton kiszabadította az egyházat – ahogyan írta – a pápa „babiloni fogságából”. *Michael Sattler* azonban kiszabadította az állam babiloni fogságából, ahogyan ez utána Németországban csak a „Hitvalló Egyháznak” sikerült a náci diktatúra idején. Tisztelettel meghajlok e vértanú egyház előtt, és a szomorúságtól lehajtom fejemet amiatt, hogy akkoriban sem a lutheri, sem a kálvini keresztények nem ismerték fel az újkeresztelőket egyazon szellemben és hitben való testvéreiknek és nővéreiknek. Itt az ideje, hogy ne csupán elődeink vétkeiket valljuk meg, hanem hitvallási iratainkat és felülvizsgáljuk. A reformáció 2017-es évében ragyogjon *Michael Sattler* neve is!

Jürgen Moltmann

Forrás: Publik-Forum, 2017/5